

УДК 81'374:81'33

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ СЛОВНИКИ ЯК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ РЕСУРС У КУРСІ „УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА”

Ольга Кровицька

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України

Розглянуто деякі енциклопедичні словники (загальні й спеціальні), які можна залучати як джерельний матеріал для практичного курсу „Українська мова як іноземна”. Звернено увагу на особливості цих словників і визначено форми їхньої подачі у навчальному процесі.

Ключові слова: енциклопедія, лінгводидактика, словники, українська мова як іноземна.

Відповідно до вимог сучасної лінгводидактики вироблено чотири основні змістові лінії у навчанні української мови: 1) лінгвістичну; 2) комунікативну; 3) культурологічну; 4) діяльнісну, які покликані формувати у студентів-іноземців такі види компетенцій: лінгвістичну, комунікативно-діяльнісну та лінгвоукраїнознавчу [див. дет. 1].

Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення української мови як іноземної передбачає виявити не лише конкретну мотивацію такої діяльності, але й чітко визначити способи подачі теоретичних відомостей у підручниках з української мови як іноземної, запровадити систему різноманітних вправ для вироблення практичних мовленнєвих умінь, відібрати відповідний комплекс контрольних завдань для виявлення ефективності діяльнісного підходу до вивчення української мови як іноземної.

Серед важливих навчальних джерел варто виділити лексикографічні праці, які своєю структурою й змістом дають відповіді на багато лінгвістичних й нелінгвістичних питань. Класична лексикографія вносить у процес навчання традиційні прийоми мовознавчого опрацювання окремого слова чи групи слів. Водночас матеріали класичних словників повинні залучатися до різних видів (слухання, говоріння, читання, письмо) та етапів навчання. Їхнє використання у навчальному процесі сприятиме формуванню у студентів-іноземців уміння вирішувати будь-які мовленнєві завдання, пов'язані з відображенням мовної картини світу.

До важливих сучасних лексикографічних видань належать енциклопедії (загальні і спеціальні), які містять досить цінну інформацію про предмети, явища, події, абстрактні поняття, видатні особи тощо. О. Тараненко зараховує до цього лексикографічного жанру енциклопедії, енциклопедичні словники та довідники, біографічні словники, одномовні термінологічні словники, підкреслюючи водночас, що „протиставлення мовних і енциклопедичних словників не є абсолютним. Так, серед термінологічних словників лише перекладні можна вважати мовними; проміжним за своїм жанром є словники іншомовних слів. Тлумачні словники застосовують елементи енциклопедизму під час пояснення значень слів, особливо етнографічної та термінологічної лексики, наводять графічні ілюстрації” [4: 564].

Розглянемо у нашій статті деякі енциклопедичні видання, які варто

використовувати у навчальному процесі. До класичної лексикографії належать такі праці: „Українська радянська енциклопедія” (Київ, 1977–1985; у 12 т.); „Енциклопедія українознавства” (Перевидання в Україні; Львів, 1993–2003; у 11 т.); „Універсальний словник-енциклопедія” (Київ, 2002) та ін. Необхідно зауважити, що матеріали першої енциклопедії варто використовувати вибірково; натомість цінні відомості містить „Енциклопедія українознавства”. Як зазначено у передмові, „... Енциклопедія українознавства – невичерпне джерело наукової інформації про матеріальне, культурне й політичне життя українського народу з незапам’ятних часів аж до 60-х років ХХ ст. Укладена й видана провідними українськими вченими у вільному світі, вона найбільш об’єктивно висвітлює найрізноманітніші аспекти українського духовного життя, неупереджено характеризує історичні постаті, дає безсторонню оцінку цілому рядові політичних, культурних і суспільних діячів України” [2:VI].

Зокрема, із цього енциклопедичного видання можна залучити для занять такі словникові статті: „Армія Української Народної Республіки” [2: 59–60]; „Степан Бандера” [2: 87]; „Августин Волошин” [2: 315] та ін. До речі, про історію появи українських енциклопедій подав досить ґрунтовний матеріал голова НТШ Олег Романів у статті “Довгий, тернистий шлях українства до самопізнання” [див.: 2: т. Х–ХVI; 1–4].

Очевидно, не можна забувати і про спеціальні енциклопедичні видання. Для практичних занять з української мови можна вибирати також матеріал з енциклопедичного словника „Українська мова” (Київ, 2000), у якому систематизовані відомості про українську мову та українське мовознавство. Висвітлено різні аспекти опису української мови – її будову, територіальне поширення, соціальне та стилістичне функціонування, її історичний розвиток, місце серед інших мов і контакти з іншими мовами, пам’ятки української мови і писемності, українську мову на карті світу, прикладне застосування її досліджень тощо, історію і сучасний стан науки про українську мову (як в Україні, так і за кордоном), подано основні поняття загального мовознавства, а також вміщено відомості про мовознавців, письменників (у т.ч. закордонних), які зробили важливий внесок у розвиток української мови, мовознавчої науки тощо. Дещо коротші відомості подає „Мала філологічна енциклопедія” (О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк; Київ, 2007).

До нових галузевих і термінологічних енциклопедичних видань належать: „Економічна енциклопедія у 3 т.” (Київ; Тернопіль 2000–2003); „Економічний енциклопедичний словник у 2 т.” (С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко та ін.; Львів, 2005–2006); „Психологічна енциклопедія” (О.М. Степанов; Київ, 2006); „Українське козацтво. Мала енциклопедія” (Кер. авт. кол. Ф.Г. Турченко; Київ; Запоріжжя, 2006); „Енциклопедія афоризмів, крилатих фраз, цитат” (А. Капелюшний; Львів, 2008); „Світова історія: ХХ ст. Енциклопедичний словник” (За ред. І. Підкови, Р. Шуста; Львів, 2008) [уперше розглянуто історію України як інтегрованої частини світового історичного процесу]; „Українська фольклористика. Словник-довідник” (М. Чернописький; Тернопіль, 2008); „100 великих постатей і подій козацької України” (О. Гуржій, Т. Чухліб; Київ, 2008); „Історія України: Неупереджений погляд. Факти. Міфи. Коментарі” (В. Петровський, Л. Радченко, В. Семененко; Харків, 2008) [оригінальна праця, багатоілюстрована, охоплює історію України від прадавніх часів до сьогодення]; „Енциклопедія Львова” (Заг. ред. І. Підкови; Львів, 2007–2008; Т. 1–2; видання продовжується) та ін. Більшість цих

лексикографічних праць сприятимуть поглибленню знань про історичне минуле України, розвиток наукових знань тощо.

Цікавим лінгвокраїнознавчим матеріалом насичена „Мала енциклопедія українського народознавства” (За ред. С. Павлюка; Львів, 2007). У ній подано визначення та зміст основних етнологічних понять і термінів, пов’язаних з етнічною історією та культурою українців. Тут вміщено статті про українські реалії (побутові, музичні, будівельні та ін.); народні звичаї та обряди; ремесла і промисли; вірування; церковні свята та ін. Студентам-іноземцям можна запропонувати підготувати реферати із такої тематики: „Святкування Різдва в Україні”, „Українські народні музичні інструменти”, „Український народний стрій” та ін., використавши з навчальною метою джерельний матеріал таких словникових статей: „Дідух” (с. 159–160); „Бандура” (с. 50); „Бугай” (с. 66); „Вертеп” (с. 81–83); „Гуслі” (с. 137); „Дримба” (с. 164); „Жоломіга” (с. 209); „Жупан” (с. 209); „Запaska” (с. 216); „Згарда” (с. 222); „Зірка вифліємська” (с. 222); „Кабат” (с. 251); „Капелюх” (с. 257); „Керсетка” (с. 265); „Кобза” (с. 273) та ін.

Частково для виконання творчих завдань варто залучати відомості з інших видань, передовсім із бібліографічних словників, які є сьогодні у бібліотечних фондах і подають багатий матеріал про діячів української культури, які в різний час і в різних обставинах формували і створювали духовне обличчя України. Наприклад, „Українські письменники. Біобібліографічний словник: У 5 т.” (За заг. ред. О.І. Білецького; Київ, 1965–1970); „Словник художників України” (М.П. Бажан (відп. ред.); Київ, 1973); „Шевченківський словник: У 2 т.” (Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР; Є.П. Кирилюк (відп. ред.); „Митці України: Енциклопедичний довідник” (За ред. А.В. Кудрицького; Київ, 1992) [включено близько 5000 творчих біографій українських митців, через які висвітлюється історія українського мистецтва, всіх його галузей різних епох]; „Італійці в Україні (XIX ст.). Біографічний словник діячів культури” (М.М. Варварцев; Київ, 1994); „Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника” (Львівська наукова бібліотека НАН України. Науково-дослідний центр періодики; За ред. М.М. Романюка; Львів, 1995–1997; Вип. 1–4); „Словник співаків України” (І. Лисенко; Київ, 1997); „Українська філософія в іменах” (І.В. Огородник, М.Ю. Русин; Київ, 1997); „Чехи в Галичині: Біографічний довідник” (О. Дрбал, М. Криль, А. Моторний, В. Моторний, Є. Топінка; За ред. Є. Топінки; Львів, 1998); „Зарубіжні письменники. Енциклопедичний словник” (ред. Н. Михальська, Б. Щавурський; 2 т.; Тернопіль, 2005–2006) та ін.

Для досягнення відповідного рівня інформативного і дидактичного забезпечення навчального процесу варто використовувати матеріал енциклопедичних словників у різних формах. Для практичних занять треба відбирати конкретні словникові статті, окремі фрагменти відповідно до навчальної мети. Із загальних енциклопедій залучати такі факти, які відображають духовні цінності, національно-мовні особливості світобачення українців.

За допомогою енциклопедичних матеріалів можна моделювати також творчі завдання, які сприятимуть розвитку творчих здібностей та самостійності у студентів-іноземців. Вважаємо, що студенти повинні не тільки засвоїти відповідну навчальну програму, а й набути навичок самостійної роботи. Тому викладач повинен спрямовувати студентів-іноземців на творчу і самостійну працю, на планування особистої стратегії навчання, на раціональне використання робочого і неробочого часу, на виконання дослідницьких робіт тощо. Така самостійна робота повинна бути

диференційованою відповідно до рівня творчих можливостей студентів-іноземців, їхніх навчальних здобутків, інтересів, потреб, навчальної активності тощо [див. дет. 3: 103–105].

Отже, енциклопедичні видання варто пропагувати серед студентів-іноземців. Адже лексикографічний матеріал – це сконденсована наукова думка, яка розкриває особливості духовної й матеріальної скарбниці українського народу і створює особливий погляд на його минуле і сучасне.

1. *Гуйванюк Н.* Лінгводидактичні засади викладання української мови в національних школах України // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації україністів. Мовознавство: Зб. наук. ст. – Чернівці, 2003. – С. 134–138.
2. Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1.
3. *Нагаєв В.М.* Методика викладання у вищій школі. – К., 2007.
4. Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000.

ENCYCLOPEDIAS AS LEXICOGRAPHICAL RESOURCE IN COURSE „UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE”

Ol'ha Krovyts'ka

Ivan Krypjakewych Institute for Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

The article briefly describes some encyclopedias (general and special), which can be used as source material for practical course „Ukrainian as foreign language”. The attention is emphasized on some peculiarities of these dictionaries and the forms of their exposition are determined in learning process.

Key words: encyclopedia, linguodidactics, dictionaries, Ukrainian as foreign language.

ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИЕ СЛОВАРИ КАК ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЙ РЕСУРС В КУРСЕ „УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ”

Ольга Кровицкая

Институт украиноведения имени Ивана Крпьякевича НАН Украины

Рассмотрены некоторые энциклопедические словари (общие и специальные), которые можно использовать как исходный материал для практического курса „Украинский язык как иностранный”. Обращено внимание на особенности этих словарей и определены формы их подачи в учебном процессе.

Ключевые слова: энциклопедия, лингводидактика, словари, украинский язык как иностранный.